

ΕΝΑΣ ΠΥΡΟΒΟΛΙΣΜΟΣ

ΤΟ ΣΚΥΡΩΡΥΧΕΙΟ βρισκόταν περίπου έναμιση χιλιόμετρο από την πόλη προς τα ανατολικά, και έμοιαζε με μικρή λίμνη, και ήταν τόσο βαθύ που οι γονεΐς δὲν άφηναν τὰ άγόρια κάτω από δεκάξι χρονῶν νὰ πᾶνε εκεί για κολύμπι. Έγώ τὸ γνώριζα μόνο ἐξ άκοῆς. Έλεγαν πὼς δὲν εἶχε πυθμένα, κι ἐπειδὴ μὲ γοήτευε πολὺ ἡ ἰδέα ὅτι ἂν ξεκινοῦσες νὰ σκάβεις ὅπουδῆποτε εὐθεῖα πρὸς τὰ κάτω κάποια στιγμή θὰ ἔφτανες στὴν Κίνα, νόμιζα ὅτι κυριολεκτοῦσαν.

Ξημερώματα μιᾶς χειμωνιάτικης μέρας, λίγο πριν φέξει, τρεῖς άντρες πὸ εἶχαν πάει εκεί για νὰ φορτώσουν χαλίκι άκουσαν κάτι πὸ τοὺς φάνηκε σὰν πυροβολισμός. Ἡ μπορεῖ, εἶπαν ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, νὰ ήταν και κρότος από ἐξάτμιση αὐτοκινητόυ. Λίγο ἀργότερα άρχισε νὰ χαράζει. Κανείς δὲν φάνηκε νὰ ἔρχεται πρὸς τὴ λίμνη από τὸ διπλανὸ χωράφι οὔτε και νὰ περπατᾶ πλάι στὸ δρόμο. Ὁ ἦχος δὲν ήταν από ἐξάτμιση· κάποιος εἶχε μόλις δολοφονήσει τὸν Λόιντ Γουίλσον, ἕναν μισθωτὴ άγρότη, κι αὐτὸ πὸ εἶχαν άκούσει ήταν τὸ ὄπλο πὸ τὸν σκότωσε.

Στὴν άκροαματικὴ διαδικασία, ὁ θεῖος τοῦ Γουίλσον, πὸ ἔμενε μαζί του τὰ τελευταῖα χρόνια και κόντευε τὰ ἑβδομήντα, κατέθεσε πὼς τὴν ὠρα πὸ τάιζε τὰ ἄλογα

εἶδε τὴν ἀναμμένην λάμπα πετρελαίου τοῦ ἀνιψιοῦ του νὰ κατευθύνεται πρὸς τὸ στάβλο μὲ τις ἀγελάδες. Ὁ στάβλος μὲ τὰ ἄλογα ἀπεῖχε ἀπὸ τὸ στάβλο μὲ τις ἀγελάδες περίπου ἑκατὸν πενήντα μέτρα. Δὲν ἄκουσε τὸν πυροβολισμό καὶ δὲν ἀντιλήφθηκε ὅτι ἐκεῖνο τὸ πρωὶ κάποιος βρισκόταν στὸ ἀγρόκτημα ποὺ δὲν εἶχε καμιὰ δουλειὰ ἐκεῖ. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ζοῦσαν στὸ σπίτι ὁ Γουίλσον, οἱ δυὸ μικροὶ γιοῖ του, ἕξι καὶ ἑννιά χρονῶν, ἡ ἡλικιωμένη ὑπηρετριά του καὶ ὁ θεῖος του, ὁ Φρέντ Γουίλσον.

Στὴ συνέχεια ἤρθε στὸ ἐδώλιο τῶν μαρτύρων ἡ ὑπηρετρία καὶ κατέθεσε πῶς τὴν τελευταία μέρα τῆς ζωῆς του ὁ Λόιντ Γουίλσον σηκώθηκε στὶς πεντέμισι ὅπως κάθε πρωί, ντύθηκε καὶ ἀναψε τὸν ξυλόφουρνο καὶ τὴ στόφα. Ἐνῶ περίμενε νὰ δυναμώσει ἡ φωτιά στὸ φουῦρνο τῆς κουζίνας, κάθισε μαζί της κεφάλτος νὰ ποῦν δυὸ κουβέντες. Ἦταν εὐδιάθετος καὶ ἔφυγε ἀπ' τὸ σπίτι σφυρίζοντας ἀμέριμος. Συνήθως τελείωνε τὸ ἄρμεγμα καὶ ἐπέστρεφε στὴν κουζίνα πρὶν ἡ ὑπηρετρία προλάβει νὰ ἐτοιμάσει τὸ πρωινό. Στὶς ἑφτά, γνωρίζοντας ὅτι ὁ Γουίλσον εἶχε νὰ πάει στὴν πόλη γιὰ νὰ φέρει ἕναν ἐργάτη ν' ἀποφλοιώσει, ἔστω καὶ καθυστερημένα, κάτι καλαμπόκια, ἔστειλε τὸ μικρὸ ἀγόρι νὰ δεῖ γιατί ἀργοῦσε ὁ πατέρας του. Ὁ μικρὸς ζήτησε τὸ φακό, καὶ αὐτὴ ἔριξε μιὰ ματιὰ ἔξω στὸ σκοτάδι πρὶν τοῦ πεῖ ὅτι δὲν χρειάζοταν φακό, ὅτι φαινόταν ἡ λάμπα νὰ φέγγει ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τοῦ στάβλου. Πρὶν περάσουν λίγα λεπτά τὸν ἄκουσε νὰ γυρίζει πίσω κλαίγοντας. Ὅταν ἀνοιξε τὴν πόρτα καὶ τὸν φώναξε, αὐτὸς εἶπε: «Ὁ μπαμπὰς εἶναι πεθαμένος! Κάθεται ἐκεῖ μὲ τὰ μάτια του ὀρθάνοιχτα ἀλλὰ εἶναι πεθαμένος...»

Ποιός τὰ πιστεύει ὅμως τὰ παιδιά. Ἡ ὑπηρετρία προσπέρασε καὶ τὸ παιδί καὶ αὐτὸ πού τῆς εἶπε κι ἔτρεξε μέχρι τὸ στάβλο. Ὁ Γουίλσον καθόταν σ' ἓνα σκαμνὶ στὸ μεσαῖο χώρισμα, μὲ τὸ σῶμα του στηριγμένο στὸ διαχωριστικό. Τοῦ ἔπιασε τὸ χέρι καὶ φώναξε: «Λόιντ, τί ἔπαθες;» — νομίζοντας πὼς εἶχε πάθει καρδιακὴ προσβολὴ ἢ ἴσως ἀποπληξία. Ὅπως τῆς εἶχε πεῖ ὁ μικρός, καθόταν ἐκεῖ μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα ἀλλὰ ἦταν πεθαμένος.

Στὴ συνέχεια ἡ ὑπηρετρία καὶ ὁ Φρέντ Γουίλσον ἔκαναν αὐτὰ πού ἔπρεπε — αὐτὴ ἐπέστρεψε στὸ σπίτι γιὰ νὰ κάνει μερικὰ τηλεφωνήματα κι ἐκεῖνος τελείωσε τὸ ἄρμεγμα καὶ μετὰ ἔβγαλε τὶς ἀγελάδες νὰ βοσκήσουν κι ἔπειτα κάθισε ἐκεῖ μὲ τὸ πτώμα μέχρι νὰ ἔρθει ὁ νεκροθάφτης μὲ τὸν βοηθό του γιὰ νὰ τὸ πᾶνε στὴν πόλη. Εἶχε ἤδη ἐπέλθει ἡ νεκρικὴ ἀκαμψία καὶ χρειάστηκε νὰ κόψουν τὸ μανίκι τοῦ σακακιοῦ γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ τὸν ξεντύσουν. Τοῦ ἔβγαλαν τὸ σακάκι, τὸ πανωφόρι, τὸ κοτλὲ γιλέκο καὶ τὸ μάλλινο πουκάμισό του, καὶ μόνο τότε πρόσεξαν μιὰ μικρὴ κόκκινη κηλίδα στὴ φανέλα του, στὸ μέρος τῆς καρδιάς.

Ἐκεῖνα τὰ χρόνια —στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1920— οἱ κάτοικοι τοῦ Λίνκολν δὲν κλείδωναν τὶς πόρτες τους τὴ νύχτα παρὰ μόνο ἐπειδὴ φοβόντουσαν τοὺς κλέφτες. Ποῦ καὶ ποῦ διάβαζε κανεὶς στὴ βραδινὴ ἐφημερίδα ὅτι εἶχαν συλλάβει κάποιον γιὰ διατάραξη τῆς τάξης, ὅμως αὐτὸ ἀποτελοῦσε εὐφημισμὸ γιὰ τοὺς μεθυσμένους. Χωρὶς νὰ τὸ πολυσκεφτῶ, θὰ ἔλεγα ὅτι οἱ βιαιοπραγίες δὲν εὐδοκίμοῦσαν σ' ἓνα μέρος ὅπου τὰ σπῆτια δὲν ἀπεῖχαν πολὺ τὸ ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο οὔτε περιβάλλ-

λονταν από ψηλούς φράχτες, και όπου θά ήταν δύσκολο να γίνει κάτι στα κρυφά χωρίς κάποιος να τὸ πάρει εἴδηση ἀπὸ τύχη ἢ ἀπλή περιέργεια. Δεῖτε ὅμως τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα βιβλίο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς κομητείας Λόγκαν ποῦ ἐκδόθηκε τὸ 1911: «Ἄν καὶ ἔχουν σκοτωθεῖ περίπου πενήντα ἄνθρωποι ἀπὸ πυροβόλα ὅπλα ... σὲ ἐλάχιστα ἀπὸ αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ἐμπλέκονταν γνωστὰ ἢ σεβαστὰ μέλη τῆς τοπικῆς κοινωνίας». Δολοφονίες μὲ ὄπλο ἢ μαχαίρι ἢ ρόπαλο σημειώνονταν κατὰ κανόνα σὲ καλύβες ἀνθρακωρύχων ἢ σὲ σκοτεινὰ δρομάκια ἢ σὲ κανένα ἀπομονωμένο ἀγρόκτημα, ὅμως ἕνα ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα ποῦ ἀναφέρονται στὸ βιβλίο συνέβη σ' ἕνα σπίτι στὴ Δέκατη Ὀδὸ, στὸν παρακάτω δρόμο, πολὺ κοντὰ στὸ σπίτι ὅπου μέναμε ὅταν ἤμουν παιδί. Αὐτὸ ποῦ ἔκανε τὴ δολοφονία τοῦ Λόιντ Γουίλσον νὰ ξεχωρίζει ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες ἦταν μιὰ λεπτομέρεια τόσο ἀνατριχιαστικὴ, ποῦ ἡ ἐφημερίδα *Courier-Herald* τοῦ Λίνκολν ἀπέφευγε νὰ δημοσιεύσει γιὰ μέρες: ὁ δολοφόνος εἶχε κόψει μὲ ξυράφι τὸ ἀφτί τοῦ νεκροῦ καὶ τὸ εἶχε πάρει μαζί του. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ κανεὶς δὲν εἶχε ἀκόμη ἀκουστὰ τὸν Φρόιντ, κι ἔτσι τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν προξένησε ἐρωτήματα γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ ὑποκαθιστοῦσε τὸ ἀφτί, ἀλλὰ μόνο ρίγη.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ

ΠΟΛΥ ΑΜΦΙΒΑΛΛΩ ἂν θὰ θυμόμουν μετὰ ἀπὸ πενήντα χρόνια καὶ βάλει τὸ φόνο ἑνὸς ἀγρότη ποὺ δὲν εἶχα συναντήσει ποτέ, ἂν, πρῶτον, ὁ δολοφόνος δὲν ἦταν ὁ πατέρας κάποιου ποὺ γνώριζα, καί, δεύτερον, ἂν δὲν εἶχα κάνει ἀργότερα κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο μετὰ θὰ ντρεπόμουν. Αὐτὸ τὸ ἀπομνημόνευμα —ἂν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι— εἶναι μιὰ ἔμμεση, μάταιη ἀπόπειρα νὰ ἐπανορθώσω.

Πρὶν ὅμως ξεκινήσω νὰ μιλάω γιὰ ὅλα αὐτά, πρέπει πρῶτα νὰ πῶ κάτι ἄλλο. "Ὅταν ὁ πατέρας μου γέρασε καὶ τὸ παρελθὸν ἐπανερχόταν ὅλο καὶ πιὸ συχνὰ στὶς συζητήσεις μας, τὸν ρώτησα μιὰ μέρα πῶς ἦταν ἡ μητέρα μου ὡς ἄνθρωπος. "Ἦξερα πῶς ἦταν ὡς μητέρα, ἀλλὰ πίστευα ὅτι εἶχε φτάσει ἡ ὥρα νὰ μάθω πῶς ἦταν καὶ ὡς ἄνθρωπος. Ἐαφνιάστηκα ὅταν μοῦ εἶπε, «Περασμένα ξεχασμένα», κάτι ποὺ μ' ἔκανε νὰ κόψω τὶς ἐρωτήσεις ἀλλὰ καὶ ν' ἀρχίσω νὰ ἀμφιβάλλω, ἐξαιτίας τοῦ ἀπότομου τόνου στὴ φωνή του, μήπως τελικὰ μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια δὲν αἰσθανόταν τίποτα γιὰ ἐκείνη, ἢ αἰσθανόταν ἀλλὰ θεωροῦσε πῶς δὲν ἦταν πρέπον. Σὲ κάθε περίπτωση, δὲν εἶχε καμία διάθεση νὰ μοῦ μιλήσει.

Ἐλάχιστες οἰκογένειες γλυτώνουν ἀπὸ τὸ ἄγγιγμα τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ στὰ χρόνια ἀνάμεσα στὸ 1909 καὶ

τὸ 1919 τὸ σὸί τῆς μητέρας μου τὸ χτύπησαν περισσό-
 τερες συμφορὲς ἀπ' ὅσες τοῦ ἀναλογοῦσαν. Τὸν παππού
 μου, ἓνα βράδου πού ἔτυχε νὰ κοιμηθεῖ σ' ἓνα ἀγροτόσπι-
 το, τὸν δάγκωσε στὸ ἀφτί ἀρουραῖος ἢ νυφίτσα καὶ πέ-
 θανε τρεῖς μῆνες ἀργότερα ἀπὸ σηψαιμία. Ὁ μοναδικὸς
 ἀδελφὸς τῆς μητέρας μου ἔπαθε αὐτοκινητικὸ ἀτύχημα
 καὶ ἔχασε τὸ δεξί του χέρι. Ἡ μικρὴ ἀδελφὴ τῆς μητέρας
 μου ἔριξε κηροζίνη σὲ μιὰ ψησταριά ὅπου ἡ φωτιά δὲν
 ἔλεγε νὰ δυναμώσει, ἀρπάξαν φωτιά τὰ ρούχα της καὶ
 κουβαλοῦσε τὰ σημάδια ἀπὸ τὰ ἐγκαύματα μέχρι τὸ τέ-
 λος τῆς ζωῆς της. Ὅταν ὁ μεγάλος μου ἀδελφὸς ἦταν πέ-
 ντε χρονῶν, πιάστηκε τὸ πόδι του στὴ ρόδα μιᾶς ἄμαξας.

Ἦμουν πολὺ μικρὸς ὅταν ἔγιναν ὅλα αὐτὰ καὶ εἶτε
 δὲν μοῦ τὰ εἶπαν εἶτε δὲν μὲ ἀγγιζαν ἀφοῦ τὰ ἔζησα δι'
 ἀντιπροσώπου, τρόπος τοῦ λέγειν. Ὅταν ὁ ἀδελφὸς μου
 φοροῦσε τίς πιτζάμες του τὸ βράδου πρὶν πέσει γιὰ ὕπνο,
 ἄφηνε τὸ τεχνητὸ του πόδι ἀκουμπισμένο σὲ μιὰ καρέ-
 κλα. Κοιμόμασταν στὸ ἴδιο δωμάτιο καὶ ἔτσι τὸ πόδι του
 μοῦ ἦταν τόσο οἰκεῖο ὅσο καὶ τὸ γάντι τοῦ μπέιζμπολ
 ἢ τὸ σκουφί του. Δὲν τοῦ ἄρεσε νὰ λυπᾶται τὸν ἑαυτὸ
 του, καὶ οἱ μεγάλοι πρόσεχαν πάντα νὰ μὴ δείχνουν τὴ
 στενοχώρια τους γιὰ ὅ,τι τοῦ εἶχε συμβεῖ. Αὐτὸ πού αἰ-
 σθανόμουν ἐγὼ γιὰ τὴ «συμφορὰ» του τὸ εἶχα ἀπωθή-
 σει στὸ ἀσυνείδητό μου (ἂν ὑποθέσουμε ὅτι κάτι τέτοιο
 ὑπάρχει), ἐκεῖ ὅπου ἀδυνατοῦσα νὰ τὸ φτάσω.

Ὁ μικρὸς μου ἀδελφὸς γεννήθηκε τὴν Πρωτοχρονιὰ
 τοῦ 1918, στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐπιδημίας γρίπης. Ἡ
 μητέρα μου πέθανε δύο μέρους ἀργότερα ἀπὸ πνευμονία.
 Αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ ὕστατη συμφορὰ. Τὸ χειρότερο εἶχε
 πιά συμβεῖ, καὶ ὁ κόσμος ἔχασε τὴ λάμψη του. Χωρὶς

νά μπορούμε καλά καλά νά τὸ πιστέψουμε, ὑπομείναμε τὸ στεφάνι στὴν εἴσοδο, τὰ πηγαινέλα τοῦ ἐργολάβου κηδεῖων, τὰ φαγητὰ ποὺ ἔφεραν οἱ ἐπισκέπτες, τὸ ἀποπνικτικὸ ἄρωμα τῶν λευκῶν λουλουδιῶν καὶ ὅλα ὅσα ἀκολούθησαν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πρώτης ἀπὸ μία σειρὰ ἀπὸ γκουβερνάντες, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴ φροντίδα τοῦ μωροῦ καὶ στὸ τραπέζι καθόταν στὴ θέση τῆς μητέρας μου. Τώρα ποὺ τὸ ξανασκέφτομαι, μοῦ φαίνεται σχεδὸν σίγουρο ὅτι πολὺ πρὶν μᾶς γνωρίσει ἐκείνη ἢ ὠχρή, ξερακιανὴ γυναίκα εἶχε τραβήξει πολλὰ στὴ ζωὴ της. Ἐρχόταν ἀπὸ ἓναν κόσμον γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ξέραμε τίποτα, καὶ δὲν τὴ θυμᾶμαι ποτὲ νὰ παίρνει ρεπό. Μπορεῖ νὰ ἔκανε προσπάθειες νὰ φερθεῖ σ' ἐμένα καὶ τὸν μεγάλο μου ἀδελφὸ σὰν μητέρα, ἀλλὰ χρειαζόταν πολὺ μεγαλύτερες γιὰ νὰ ρίξει τίς ἀντιστάσεις μας. Ξέραμε τί εἶχαμε χάσει, καὶ δὲν ὑπῆρχε καμία περίπτωση νὰ μᾶς ξεγελάσει ἢ κάλπικη στοργή.

Μᾶς φρόντισαν οἱ ἀδελφές τῆς μητέρας μου καὶ οἱ ἀδελφές τοῦ πατέρα μου καὶ ἡ γιαγιά μου. Ἄν δὲν ἦταν αὐτές, ποιὸς ξέρεי τί θὰ εἶχαμε ἀπογίνει μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ σπίτι τὸ βυθισμένο στὴ θλίψη, ὅπου τίποτα ποτὲ δὲν ἄλλαζε, ὅπου ἡ ζωὴ εἶχε σταματήσει. Ὁ θάνατος τῆς μητέρας μου εἶχε ὀδηγήσει τὸν πατέρα μου στὰ ὄρια τῆς κατάρρευσης. Τὸ βράδυ, μετὰ τὸ δεῖπνο, βημάτιζε μέσα στὸ σπίτι κι ἐγὼ βημάτιζα μαζί του, μὲ τὸ χέρι μου περασμένο στὴ μέση του. Ἡμουν δέκα χρονῶν. Πήγαινε ἀπὸ τὸ καθιστικὸ στὸ χόλ καὶ ὅταν ἔφτανε μπροστὰ στὸ ρολοὶ τοῦ τοίχου ἔστριβε κι ἔμπαινε στὴ βιβλιοθήκη, καὶ ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη γύριζε πάλι στὸ καθιστικὸ. Ἡ πήγαινε ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη στὴν τραπεζαρία καὶ μετὰ

ἔμπαινε στὸ καθιστικὸ ἀπὸ μιὰ ἄλλη πόρτα, καὶ τέλος πίσω στὸ χόλ. Δὲν μιλοῦσε, κι ἔτσι δὲν μιλοῦσα οὔτε κι ἐγώ. Προσπαθοῦσα μόνο νὰ μαντέψω, ὅταν ἐτοιμαζόταν νὰ στρίψει, πρὸς τὰ ποῦ θὰ κατευθυνόταν γιὰ νὰ μὴν κουτουλήσουμε ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο. Τὰ μάτια του κοιτοῦσαν πέρα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ δωμάτια καὶ τὸ πρόσωπό του εἶχε τὸ χρῶμα τῆς στάχτης. Ἀπὸ συζητήσεις στὶς ὁποῖες ἤμουν παρῶν ἤξερα ὅτι τὸν βασάνιζε ἡ πεποίθηση πὼς αὐτὸς ἦταν ὑπαίτιος γιὰ ὅ,τι εἶχε συμβεῖ. Μακάρι νὰ εἶχε πάρει τὴν τάδε ἢ τὴ δεῖνα προφύλαξη... Τίποτα ἀπ' ὅλ' αὐτὰ δὲν ἴσχυε. Σὲ μιὰ περίοδο ποῦ ἡ ἐπιδημία ἦταν στὸ ἀπόγειό της, ὁ πατέρας μου καὶ ἡ μητέρα μου μπῆκαν σ' ἓνα τρένο γεμάτο κόσμο γιὰ νὰ πᾶνε στὸ Μπλούμινγκτον, πενήντα χιλιόμετρα μακριά, ὅπου τὸ νοσοκομεῖο ἦταν καλύτερο ἀπὸ τοῦ Λίνκολν. "Ὁμως ἀκόμα κι ἂν εἶχε γεννήσει στὸ σπίτι, πάλι θὰ εἶχε κολλήσει γρίπη. Θὰ τῆς τὴν εἶχαμε μεταδώσει ὁ ἀδελφός μου ἢ ὁ πατέρας μου ἢ ἐγώ. "Ὅλοι μας εἶχαμε ἀρρωστήσει.

"Ἐπρεπε νὰ μαντέψω τί σκεφτόταν ὁ ἀδελφός μου. Δὲν ἤθελε νὰ συζητάει τέτοια πράγματα μαζί μου. Πρόσεξα τὴν ἔκφραση στὰ καστανά του μάτια καὶ ξαφνιάστηκα: "Ἄν δὲν τὸν ἤξερα, θὰ πίστευα ὅτι κάτι τὸν εἶχε πληγώσει καὶ ἦταν πολὺ περήφανος γιὰ νὰ μοῦ τὸ ἐκμυστηρευεῖ. Τόσο μόνο μπορούσε νὰ κρυφτεῖ. Κάθε βράδυ φορούσαμε τὶς πιτζάμες μας καὶ πέφταμε γιὰ ὕπνο χωρὶς νὰ ἐκμεταλλευόμαστε τὸ σκοτάδι γιὰ νὰ συζητήσουμε ὅσα μᾶς ἀπασχολοῦσαν καὶ ν' ἀλαφρύνουμε τὸ βάρος ποῦ νιώθαμε. Τώρα μοῦ φαίνεται πολὺ παράξενο. Τότε ὄχι καὶ τόσο. "Ἄν καὶ ἤμασταν ἐντελῶς διαφορετικοί, μὲ διάβαζε σὰν ἀνοιχτὸ βιβλίο — δηλαδή γινώριζε

ὅλες τὶς ἀδυναμίες μου καὶ ἤξερε νὰ τὶς ἐκμεταλλεύεται, κι ἔτσι ἤμουν πολὺ ἀπρόθυμος νὰ τοῦ ἀποκαλύψω τί αἰσθανόμουν. Ἐπίσης νομίζω ὅτι τὸν εἶχα μαρτυρήσει ἀρκετὲς φορές. Δὲν μπορῶ νὰ ξέρω τί θὰ μοῦ εἶχε πεῖ. Αὐτὸ πού ἐγὼ δὲν τοῦ εἶπα, αὐτὸ πὸν χάθηκε στὴ μικρὴ ἀπόσταση πὸν χώριζε τὰ κρεβάτια μας, ἦταν ὅτι δὲν μποροῦσα νὰ καταλάβω πῶς κάτι τέτοιο εἶχε συμβεῖ σ' ἐμᾶς. Μοῦ φαινόταν σὰν λάθος. Καὶ τὰ λάθη πρέπει νὰ διορθώνονται, μόνο πὸν αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ διορθωθεῖ. Ἀνάμεσα στὸ πῶς ἦταν τὰ πράγματα πρὶν καὶ στὸ πῶς ἦταν τώρα ὑπῆρχε ἓνα χάσμα πὸν δὲν μποροῦσαμε νὰ τὸ διασχίσουμε. Ἐπρεπε νὰ βρῶ μιὰ ἐξήγηση πὸν νὰ διαφέρει ἀπ' τὴν ἀλήθεια, πὸν ἦταν ὅτι κι ἐμεῖς ἤμασταν τὸ ἴδιο ἐκτεθειμένοι στὶς δυστυχίες μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους, κι αὐτὸ πὸν δὲν ξεκολλοῦσε ἀπ' τὸ μυαλό μου, μπορεῖ ἐξαιτίας τῶν διαδρομῶν μέσα στὸ σπῆτι μὲ τὸν πατέρα μου, ἦταν ὅτι ἀθελά μου εἶχα διαβεῖ μιὰ πόρτα πὸν δὲν ἔπρεπε καὶ δὲν μποροῦσα νὰ ἐπιστρέψω στὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου δὲν σκόπευα ποτὲ νὰ φύγω. Στὴν πραγματικότητα ἴσχυε τὸ ἀντίθετο: δὲν εἶχα κουνηθεῖ ἀπὸ τὴ θέση μου καὶ τίποτα δὲν εἶχε ἀλλάξει, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὸ σπῆτι στὸ ὁποῖο μέναμε, ἀπλὰ ἐκείνη βρισκόταν στὸ νεκροταφεῖο.

Ὅταν γύριζα ἀπ' τὸ σχολεῖο, ἔκανα κάθε μέρα τὸ ἴδιο πράγμα, διάβαζα κουλουριασμένος στὸ πλατὺ περβάζι τοῦ παραθύρου τῆς βιβλιοθήκης ἢ ξαπλωμένος ἀνάσκελα στὸ πάτωμα μὲ τὰ πόδια μου πάνω σὲ μιὰ κάρεπλα, στὸ πιὸ σκοτεινὸ μέρος πὸν μποροῦσα νὰ βρῶ. Τὸ σπῆτι ἦταν γεμάτο ἀπὸ ἰδανικὲς γωνίες γιὰ νὰ καθίσω νὰ διαβάσω, καὶ διάβαζα τὰ ἴδια βιβλία ξανά καὶ

ξανά. Τὰ παιδιὰ ἀντλοῦν παρηγοριὰ καὶ στήριξη ἀπὸ τὰ γνώριμα πράγματα — μιὰ ὀμπρελοθήκη, ἓνα γυάλινο τασάκι δίπλα στὰ πολύχρωμα χάρτινα δαχτυλίδια τῶν πούρων, τὴ μασιά στὸ τζάκι, ὀτιδήποτε. Αὐτὰ μὲ βοήθησαν, καθὼς καὶ ἄλλα καθημερινὰ ἀντικείμενα — ὅπως καὶ οἱ δύο πανύψηλες φτελιές ποὺ ἔριχναν τὴ σκιά τους πάνω στὸ σπιτί καὶ τὸ ἔκρυβαν ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ ἡ ἀναρριχτική μπιγκόνια στὴν πίσω πόρτα, καὶ ἡ πασχαλιὰ κάτω ἀπ' τὸ παράθυρο τῆς τραπεζαρίας, καὶ τὰ ἀναπαυτικά ἔπιπλα ἀπὸ λυγαριά στὴ βεράντα καὶ ἡ κούνια τῆς βεράντας ποὺ συνέβαλλε μὲ τὸ ἀργὸ τρίξιμό της στοὺς ἤχους τῆς καλοκαιρινῆς νύχτας—, νὰ ὑπομένω τὴν κάθε μέρα.

Ὁ πατέρας μου ὑπέμενε τὴν κάθε μέρα πηγαίνοντας στὴ δουλειά του χωρὶς νὰ λείπει ποτέ. Ἦταν ὁ ἀντιπρόσωπος ὅλης τῆς πολιτείας γιὰ μιὰ μικρὴ ἔταιρεία ποὺ εἰδικευόταν στὶς ἀσφάλειες πυρός, καὶ ὄργωνε τὸ Ἰνιόνι ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, διενεργώντας πραγματογνωμοσύνες καὶ καλλιεργώντας φιλίες μὲ τοὺς τοπικοὺς ἀντιπρόσωπους ὥστε νὰ προτιμήσουν τὴν ἔταιρεία του. Τὰ πρωινὰ τοῦ Σαββάτου καθόταν στὴ βιβλιοθήκη κι ἔβαζε μιὰ τζίφρα πάνω σὲ κάθε ἀπόκομμα πραγματογνωμοσύνης, ἀφοῦ τὸ εἶχε ἐλέγξει, καὶ ὅταν μαζεψόντουσαν μπόλικα μοῦ τὰ ἔδινε κι ἐγὼ καθόμουν στὸ πάτωμα καὶ τὰ τακτοποιοῦσα γύρω μου μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά, ἀνὰ πόλη, περήφανος ποὺ μποροῦσα νὰ τοῦ φανῶ χρήσιμος. Ἐφευγε τὴν Τρίτη τὸ πρωὶ κρατώντας ἓνα χαρτοφύλακα γεμάτο κενὲς φόρμες καὶ γύριζε τὴν Παρασκευὴ τὸ ἀπόγευμα σ' ἓνα σπιτικὸ γεμάτο προβλήματα τὰ ὁποῖα δὲν ἤξερε πῶς νὰ ἀντιμετωπίσει. Ἡ θλίψη του ἦταν ἐπίμονη

και τὸν βύθιζε στὴν ἀπόγνωση. Συνέχισε νὰ κοιμᾶται στὸ κρεβάτι πού ἄλλοτε μοιραζόταν μὲ τὴ μητέρα μου καὶ προσπαθοῦσε νὰ φέρεται ὅπως θὰ ἤθελε ἐκείνη, καὶ ὑποπτεύομαι πὼς ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς ἦταν ὅλο καὶ λιγότερο σίγουρος γιὰ τὸ τί ἦταν αὐτό. Δώρισε τὰ κοσμήματά της καί, αὐτὸ μοῦ στοίχισε περισσότερο, τὰ ροῦχα της, ἔτσι πού δὲν μποροῦσα πιά ν' ἀνοίγω τὴν ντουλάπα καὶ νὰ τὰ βλέπω.

Ἄκουγα τὸν ἕναν οἰκογενειακὸ φίλο μετὰ τὸν ἄλλο νὰ τοῦ λέει ὅτι ὁ χρόνος ὅλα τὰ γιαιτρεύει, καὶ παρότι αὐτὸς ἀπαντοῦσε («Ναί, τὸ ξέρω»), καταλάβαινα ὅτι δὲν τοὺς πίστευε. Μία φορὰ τὴν ἑβδομάδα κούρδιζε ὅλα τὰ ρολόγια τοῦ σπιτιοῦ, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ μεγάλο ρολοὶ τοῦ τοίχου στὸ χόλ. Οἱ λεπτοδείκτες καὶ οἱ ὠροδείκτες ἔφερναν τοὺς συνεπεῖς κύκλους τους καὶ τὸ φῶς ἔξω ἐπιβεβαίωνε αὐτὸ πού μᾶς ἔλεγαν: ἦταν ὥρα γιὰ πρωινὸ, ἦταν ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, ἦταν νύχτα, καὶ τὸ σκοτάδι πύκνωνε στὰ παράθυρα. Αὐτὸ πού τοῦ ἔλεγαν οἱ οἰκογενειακοὶ φίλοι ἦταν σωστό. Γιὰ κάποιους ἀνθρώπους. Γιὰ κάποιους ἄλλους οἱ δείκτες τῶν ρολογιῶν μπορεῖ νὰ γυρίζουν μέχρι νὰ ἔρθει ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καὶ νὰ μὴν καταφέρουν νὰ γιαιτρέψουν τίποτα. Δὲν ξέρω μὲ ποιὸν τρόπο ὁ πατέρας μου συμφιλιώθηκε μὲ τὴν ὀδύνη του. Τὸ μόνο πού ξέρω εἶναι ὅτι πέρασε πάνω ἀπὸ ἕνας χρόνος γιὰ νὰ ξαναβρεῖ τὸ χρῶμα του καὶ νὰ μπορεῖ νὰ χαμογελάει ὅταν κάποιος ἔκανε ἕνα ἀστεῖο.

Ὅταν μιλοῦσαν γιὰ τὴ μητέρα μου, συνήθως ἔλεγαν γενικολογίες —τὰ ἀξιοθαύμαστα προτερήματά της, τὸ χάρισμα πού εἶχε νὰ κάνει τοὺς πάντες γύρω της εὐτυχισμένους, καὶ οὕτω καθεξῆς— πού δὲν μοῦ ἔλεγαν τί-

ποτα καινούργιο. Ήταν λές κι αυτό πού τῆς συνέβη τοὺς ἐμπόδιζε τώρα νὰ τῆ δοῦν καθαρά. Ὅπως κι αὐτὸ πού συνέβη σ' ἐμᾶς. Δὲν τῆς ἄρεσε νὰ τῆ φωτογραφίζουσιν καὶ τὸ μόνο πού εἶχαμε γιὰ νὰ τῆ θυμόμαστε ἦταν λίγα φωτογραφικὰ στιγμιότυπα καθὼς καὶ ἓνα μᾶλλον ἐπίσημο πορτρέτο ἀπὸ τότε πού ἦταν γύρω στὰ εἴκοσι πέντε, μὲ τὰ μαλλιά μαζεμένα πάνω στὸ κεφάλι καὶ μιὰ μαύρη βελούδινη κορδέλα γύρω ἀπ' τὸ λαιμό. Πέθανε μόλις τριάντα ὀχτῶ χρονῶν, ἀλλὰ εἶχε ἤδη παχύνει, κάτι πού συνέβαινε συχνὰ στὶς γυναῖκες ἐκεῖνα τὰ χρόνια. Ἀναγνώριζα τὸ σχῆμα τοῦ στόματος καὶ τὰ ἀνοιχτὰ καστανὰ μάτια τῆς. Τίποτε ἄλλο ὅμως, ἂν καὶ ἤμουν διατεθειμένος νὰ πιστέψω ὅτι κάποτε μπορεῖ καὶ νὰ ἔμοιαζε μὲ τὴν κοπέλα στὴ φωτογραφία. Οὔτε στὸν πατέρα μου ἄρεσε αὐτὴ ἢ φωτογραφία, καὶ τὴν πῆγε στὸν φωτογράφο πού τὴν εἶχε τραβῆξει γιὰ νὰ τῆ ρετουσάρει λίγο ἔτσι ὥστε νὰ μοιάζει περισσότερο μὲ ὠριμη γυναίκα. Ἦμουν σίγουρος ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶχε καμία σχέση μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς μητέρας μου — ἔμοιαζε ἀσαφῆς κι ἐξιδανικευμένη καὶ σὰν νὰ μὴ μᾶς ἀναγνώριζε. Ὑπῆρχαν φορὲς πού ἡ μητέρα μου θύμωνε κι ἔβγαινε ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ὄχι τούτῃ ἢ γυναίκα πού πέθανε πρὶν τὴν ὥρα τῆς, ἀφήνοντας πίσω ἓναν σύζυγο βυθισμένο στὸ πένθος καὶ τρία ὀρφανὰ παιδιά. Ἡ ρετουσαρισμένη φωτογραφία μπῆκε ἀνάμεσα σ' ἐμένα καὶ τὸ πρόσωπο πού θυμόμουν, καὶ γινόταν ὀλοένα καὶ πιὸ δύσκολο νὰ φέρω στὸ νοῦ μου τὴ μητέρα μου ὅπως ἦταν στὴν πραγματικότητα. Ὅταν δὲν μποροῦσα πιά νὰ θυμηθῶ τὸ πρόσωπό τῆς, παρὰ μόνο μιὰ γενικὴ ἐντύπωση, μποροῦσα ἀκόμη νὰ θυμηθῶ τὴ φωνή τῆς, καὶ γαντζώθηκα ἀπ' αὐτὴν.

Ἐπίσης γαντζώθηκα ἀπ' τὴ σκέψη ὅτι ἂν τὰ πράγμα-
τα ἔμεναν ἀκριβῶς ὅπως ἦταν, ἂν ἤμασταν πολὺ προ-
σεκτικοὶ καὶ δὲν κάναμε οὔτε μισὸ βῆμα πρὸς ὅποιαδῆ-
ποτε κατεύθυνση ἀπὸ τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο βρισκόμα-
σταν τώρα, τότε μὲ κάποιον τρόπο θὰ ἐπιστρέψαμε στὴν
κατάσταση τῶν πραγμάτων πρὶν πεθάνει. Ἦξερα ὅτι
αὐτὴ ἡ σκέψη δὲν εἶχε λογικὴ βάση, ἀλλὰ ἡ ἐναλλακτι-
κὴ της —πῶς ὅταν οἱ ἄνθρωποι πεθαίνουν φεύγουν γιὰ
πάντα καὶ πῶς δὲν θὰ τὴν ξανάβλεπα ποτέ— ἦταν κάτι
ποὺ δὲν μπορούσα ν' ἀντέξω καὶ θὰ περνοῦσε πολὺς και-
ρὸς μέχρι νὰ τὸ ἀποδεχτῶ.

Στὰ γεράματά του πιά ὁ πατέρας μου μὲ ξάφνιασε
λέγοντάς μου ὅτι εἶχε καταλάβει πόσο μοῦ κόστισε ὁ
θάνατος τῆς μητέρας μου ἀλλὰ ὅτι δὲν εἶχε ἰδέα πῶς
νὰ τὸ χειριστεῖ. Νομίζω ὅτι ἂν ἀπλῶς μοῦ τὸ εἶχε πεῖ,
θὰ μὲ εἶχε βοηθήσει πολὺ. Δὲν τὸ ἔκανε, ἴσως ἐπειδὴ
πίστευε ὅτι οὔτε αὐτὸς οὔτε κανένας ἄλλος μπορούσε
νὰ κάνει κάτι. Ἡ μπορεῖ νὰ σκέφτηκε ὅτι θὰ ἀρνιόμουν
τὴν ὅποια βοήθεια θὰ μοῦ πρόσφερε. Ὅταν ἤμουν παιδί,
πονοῦσε συχνὰ τὸ ἀφτί μου καὶ πῆγαινα καὶ τοῦ ζητοῦ-
σα νὰ μοῦ φυσήξει μέσα τὸν καπνὸ τοῦ πούρου του. Ἄφη-
νε τὴν κουβέντα του στὴ μέση καὶ μὲ τραβοῦσε κοντά
του καί, μὲ τὰ χεῖλη του σχεδὸν ν' ἀκουμποῦν στὸ ἀφτί
μου, φυσοῦσε μέσα ζεστὸ καπνὸ. Ἦταν μιὰ ἀρκετὰ ἀπο-
τελεσματικὴ θεραπεία, καὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα καὶ
μιὰ σωματικὴ οἰκειότητα. Ἐνα βράδυ —δὲν ξέρω πόσο
ἤμουν, μᾶλλον πέντε ἢ ἕξι χρονῶν— ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ
ὑπνου καὶ ὅπως κάθε βράδυ καληνύχτισα τὴ μητέρα μου
μ' ἕνα φιλὶ καὶ μετὰ πῆγα στὸν πατέρα μου, κι ὅπως
ἔγειρα πρὸς τὸ μέρος του, μοῦ εἶπε ὅτι ἤμουν πιά πολὺ

μεγάλος για τέτοια πράγματα. Ὑποθέτω ὅτι κάτι τέτοιο συνηθιζόταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀλλὰ ἐμένα δὲν μ' ἔνοιαζε, ἤθελα νὰ τὸν φιλήσω. Καὶ πῶς δηλαδὴ θὰ τοῦ ἔδειχνα αὐτὰ ποὺ αἰσθανόμουν γιὰ κείνον; Δὲν μοῦ εἶπε, οὔτε τότε οὔτε ποτὲ ἄλλοτε. Ἦταν ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ συναισθήματά μου ἀπέναντί του ἄλλαξαν, κλείστηκα στὸν ἑαυτό μου κι ἔχασα τὴν αὐτοπεποίθησή μου.

Σὲ ὅλη τὴν Ἔνατη Ὀδὸ ἔμεναν παιδιὰ μὲ τὰ ὁποῖα μποροῦσα νὰ παίξω, καὶ μερικές φορές πῆγαινα κι ἔπαιζα μαζί τους, ἀλλὰ τίς περισσότερες φορές προτιμοῦσα νὰ παίξω μόνος μου. Τὴν ὁμορφότερη ἀνοιξιὰτικὴ μέρα τῆς χρονιάς ἐγὼ ἔμεινα κλεισμένος στὸ σπίτι διαβάζοντας τὸν *Τικ-Τὸκ τοῦ Ὁζ*. Κι ὅταν βαρέθηκα νὰ διαβάζω, κλείστηκα σ' ἓνα σκοτεινὸ δωμάτιο κι ἔπαιζα μὲ τὸν προβολέα καρτποστὰλ καὶ μὲ μιὰ μικρὴ θεατρικὴ σκηνὴ ποὺ εἶχα φτιάξει μὲ τὰ χαρτόνια ἀπ' τὰ πουκάμισα. Ὅλα αὐτὰ ἀνησυχοῦσαν πολὺ τὸν πατέρα μου, κι ἀφενὸς ἐπειδὴ πίστευε ὅτι δὲν μ' ἔβλεπε πολὺ ὁ ἥλιος καὶ ἀφετέρου ἐπειδὴ ἂν συνέχιζα ν' ἀσχολοῦμαι μὲ τέτοια πράγματα, τί δουλειὰ θὰ ἔβρισκα ὅταν μεγάλωνα; Ἡ σκέψη τοῦ αὐτῆ δὲν εἶχε τίποτα τὸ κωμικὸ ἢ τὸ περιεργό. Στὴ ζωὴ ὁ καθένας τραβάει τὸ δικό του δρόμο, κι ὁ πατέρας μου ἦταν ἐπιχειρηματίας καὶ πίστευε ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ καλύτερο ἐπάγγελμα ποὺ μποροῦσε ν' ἀκολουθήσει κανεὶς. Ποῦ καὶ ποῦ τὸ χέρι του ἔπεφτε βαρὺ πάνω σὲ κάποια ἀπὸ τίς περίτεχνες κατασκευές μου κι ἐγὼ τότε ἔπρεπε νὰ μαζέψω τὰ κομμάτια καὶ νὰ πάω κάπου νὰ μὴν τὸν βλέπω γιὰ νὰ μοῦ φτιάξει καὶ πάλι ἡ διάθεση. Ἄν μοῦ μιλοῦσε ἀνυπόμονα ἢ ἀκούγα τὴ φωνή

του λίγο απότομη, δὲν μπορούσα νὰ κρατηθῶ κι ἔβαζα τὰ κλάματα, κάτι ποὺ τὸν ἐκνεύριζε ἀκόμα περισσότερο. Ὅταν γύριζε νὰ φύγει, ἔνωθα ὅτι μὲ εἶχε ἀπαρνηθεῖ. Μήπως δὲν ἤμουν ὁ γιὸς ποὺ ὄνειρευόταν; Φυσικά δὲν εἶπε ποτὲ κάτι τέτοιο. Οἱ ἐνήλικες δυσκολεύονται ἀρκετὰ νὰ κρατήσουν μιὰ ἰσορροπία στὶς συναισθηματικές τους ἀντιδράσεις. Τὰ παιδιὰ ἀπλῶς νιώθουν ὅ,τι νιώθουν, καὶ ἤξερα πῶς ὁ πατέρας μου δὲν μὲ εἶχε ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ.

Ἦμασταν καὶ οἱ δύο πλάσματα τοῦ καιροῦ μας. Ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχει ἀκόμη τὸ σύνδρομο τοῦ αὐστηροῦ ἐπιχειρηματία πατέρα μὲ τὸν ὑπερευαίσθητο γιὸ ποὺ ἔχει καλλιτεχνικὲς ἀνησυχίες. Οἱ μπαμπάδες ἔχουν γίνει πιὸ τρυφεροὶ καὶ δὲν διστάζουν νὰ φιλήσουν τοὺς γιούς τους, ἀκόμα κι ὅταν αὐτοὶ ἔχουν μεγαλώσει, καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ πεῖ τί σημαίνει ὑπερευαίσθητος, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς σὲ πόσα μπορεῖ κάποιος νὰ ἔχει εὐαισθησία.

Σβήστηκαν ἀρκετοὶ μῆνες ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο πρὶν οἱ φίλοι τῆς μητέρας μου αἰσθανθοῦν ὅτι μπορούσαν πλέον νὰ καλοῦν τὸν πατέρα μου στὰ τραπέζια τους. Κι αὐτὸς ἔβαζε τὰ καλά του καὶ πῆγαινε. Ἐννοεῖται ὅτι τοῦ ἔκαναν προξενιά, κι ὅπως ὅλες οἱ προξενῆτρες εἶχαν κι αὐτοὶ ἀνάμεικτα κίνητρα. Ἀμφιβάλλω ἂν εἶχε ἀνάγκη τῆ βοήθειά τους. Δὲν εἶχε περάσει ἀκόμα τὰ σαράντα πέντε, καὶ ἦταν ὠραῖος, καὶ τοῦ ἄρεσαν οἱ γυναῖκες, καὶ θὰ ἦταν περίεργο ἂν δὲν μπορούσε νὰ βρεῖ κάποια νὰ τὸν ἀγαπήσει. Δὲν εἶχα ἀπολύτως καμία αἴσθηση τῶν σεξουαλικῶν καὶ συναισθηματικῶν ἀναγκῶν ἐνὸς ἄντρα τῆς ἡλικίας του. Γιὰ μένα ἦταν ἀπλῶς ὁ πατέρας μου,

και υπέθετα ότι για το υπόλοιπο της ζωής μου θα έμενε — «πιστός στη μνήμη της μητέρας μου» ήταν ή διατύπωση που είχα ακούσει από κάποιους ενήλικες.

Ένω ο πατέρας μου συνέχιζε την κοινωνική του ζωή, εγώ συνέχιζα τη δική μου. Η τάξη μου στο σχολείο αποφάσισε να κάνει ένα πάρτι για το Χαλλογουίν και ψάχναμε που να το κάνουμε. Έγώ πρόσφερα το σπίτι μου κι έτσι αποφασίστηκε. Όταν το είπα στον πατέρα μου, κούνησε το κεφάλι του επιφυλακτικά και με ρώτησε τί σκεφτόμουν να κάνω στο πάρτι. Του είπα ότι θα είχα ένα φανάρι-κολοκύθα και θα κρεμούσα καλαμποκιές στο σαλόνι. Το πάρτι δὲν τοῦ φαινόταν καθόλου καλή ιδέα, θα φόρτωνε επιπλέον δουλειά στην υπηρέτρια, και την επόμενη φορά καλύτερα να ρωτούσα πρώτα πριν κάνω κάτι τέτοιο. Μιας και είχα ήδη δεσμευτεί, μου έδωσε την άδεια, αλλά μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε μόνο ένα άδειο δωμάτιο υπηρεσίας και τα παιδιά έπρεπε να μπούν στο σπίτι από την πίσω σκάλα. Η μητέρα μου δὲν ήταν εκεί για να τοῦ πει ότι κάτι τέτοιο ήταν απλώς αδιανόητο, και τελικά έγινε το δικό του. Νιώθοντας βαθιά ντροπή, οδήγησα τη δασκάλα και τους συμμαθητές μου μέσα από δωμάτια φιλόξενα και άπλετα φωτισμένα, μέσα από την τραπεζαρία και το κελάρι, και ανεβήκαμε τη στενή και άπωθητική πίσω σκάλα. Κανείς δὲν έδειξε να παραξενεύεται. Δὲν νομίζω πως ήταν και κανένα πολύ πετυχημένο πάρτι. Αυτό που θυμάμαι ακόμα μετά από τόσα χρόνια είναι κάτι που συνέβη δίπλα στο καλάθι με τα άπλυτα στο πίσω χόλ. Είχαμε διαλέξει τη δασκάλα για να κάνει το «θύμα» κι αυτή είχε κάτσει σε μια καρέκλα με δεμένα τα μάτια.

Ἐκείνη τὴ στιγμή μιὰ αἴσθηση εὐπρέπειας μ' ἔκανε νὰ διστάσω. Ἐκανα νόημα σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ κορίτσια, ποὺ πῆρε τὴ θέση μου. Ὅταν ἡ δασκάλα ἔβγαλε τὸ πανὶ ἀπ' τὰ μάτια της, χαμογελοῦσε χαρούμενη γιατί ἓνα ἀγόρι — γιατί νόμιζε πὼς ἓνα ἀγόρι τὴν εἶχε μόλις φιλήσει.

Ὁ πατέρας μου μοῦ ἀνακοίνωσε ὅσο πιὸ ἤπια μποροῦσε ὅτι θὰ παντρευόταν. Δὲν περίμενε νὰ φέρω ἀντίρρηση, οὔτε καὶ θὰ εἶχα ἐπηρεάσει τὴν ἀπόφασή του ἂν εἶχα φέρει.

Κάνα δυὸ χρόνια νωρίτερα, μιὰ καλοκαιριάτικη μέρα στὴ Λέσχη, περπατοῦσα ἀμέριμος κοντὰ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ βοηθητικὰ σπιτάκια ὅταν ἔπεσα πάνω σὲ κάτι ποὺ δὲν ἀναγνώριζα. Στὴν ἀρχὴ νόμισα πὼς ἦταν ἓνα καινούργιο εἶδος ζώου. Ἀμέσως μετὰ τινάχτηκα πίσω τρομαγμένος. Αὐτὸ ποὺ κοιτοῦσα ἦταν ἓνα φίδι ποὺ εἶχε φάει ἓναν βάτραχο τόσο μεγάλο, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν καταπιεῖ. Οὔτε κι ἐγὼ μποροῦσα νὰ καταπιῶ τὴν ἰδέα μιᾶς ἄλλης γυναίκας ποὺ ὄχι μόνο θὰ καθόταν στὴ θέση τῆς μητέρας μου στὸ τραπέζι, ἀλλὰ θὰ ἔπαιρνε καὶ τὴ θέση της στὴν καρδιά τοῦ πατέρα μου.

Ἐνα πιὸ θαρραλέο παιδὶ θὰ τὸ εἶχε σκάσει ἀπ' τὸ σπίτι ἢ θὰ εἶχε μπλεξίματα μὲ τὴν ἀστυνομία. Ἐγὼ ἔμεινα χωμένος μέσα σ' ἓνα βιβλίο γιὰ νὰ μὴ σκέφτομαι τὰ πράγματα ποὺ δὲν μοῦ ἄρεσαν καὶ τὰ ὁποῖα ἀδυνατοῦσα νὰ ἐμποδίσω. Δὲν ἀρκοῦσε σ' ἐμένα, ἢ δὲν ἀρκοῦσε στὸν μεγαλύτερο ἀδελφὸ μου καὶ στὸν μικρότερο ἀδελφὸ μου καὶ σ' ἐμένα, νὰ περάσουμε ἀπὸ ἐκείνη τὴν πόρτα ποὺ ὀδηγοῦσε στὴν πρότερη κατάσταση, ὅταν θὰ ἔφτανε ἡ ὥρα· ἡ μητέρα μου θὰ περίμενε νὰ τῆς πᾶμε

και τὸν πατέρα μου. Κι ἂν ὁ πατέρας μου ἦταν παντρεμένος μὲ μιὰ ἄλλη, πῶς θὰ τὰ καταφέραμε;

Εἶχαμε μετακινήθει ἀπὸ τῆ σταθερῆ μας θέση και τώρα δὲν εἶχαμε καμία ἐλπίδα ἐπιστροφῆς στὴν κατάσταση τῶν πραγμάτων πρὶν πεθάνει ἡ μητέρα μου. Δὲν μπορούσα ν' ἀποφασίσω ἂν τὸ βᾶρος στὸ στῆθος μου ὀφειλόταν σ' αὐτὰ πού μπορεῖ νὰ συνέβαιναν στὸ μέλλον ἢ σὲ κάτι πού εἶχε ἤδη συμβεῖ και ἦταν ἀμετάκλητο.

Τὸ νηπιαγωγεῖο τῆς δεσποινίδας Λένα Μοῦς και τῆς δεσποινίδας Λουσί Σέφιλντ βρισκόταν στὸν δεύτερο ὄροφο ἑνὸς κτηρίου πολὺ κοντὰ στὴν πλατεία τῶν δικαστηρίων, και ἡ κοπέλα πού θὰ γινόταν μητριά μου πήγαινε κάθε πρωὶ στὶς ἐννιά ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι και μάζευε τὰ παιδιὰ. "Ὅταν μᾶς μάζευε ὅλους, στοιχιζόμασταν και ξεκινούσαμε γιὰ τὸ κέντρο τῆς πόλης. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πρέπει μόλις νὰ εἶχε πατήσει τὰ εἴκοσι. "Ὅταν ἦταν μικρῆ, ἔμενε κι αὐτὴ στὴν Ἑνατὴ Ὀδὸ, ἀλλὰ τώρα ζοῦσε ἄλλοῦ. Στὶς δώδεκα τὸ μεσημέρι, τὴ μέρα τῆς κηδείας τῆς μητέρας μου, ὅταν μπήκαμε στὴν τραπεζαρία, αὐτὴ ἦταν ἐκεῖ. Κάθισα στὴ θέση μου ἀλλὰ δὲν μπορούσα νὰ φάω. Ὁ λαιμός μου εἶχε κλείσει ἀπὸ τὸ κλάμα. Ἦρθε και στάθηκε πίσω ἀπὸ τὴν καρέκλα μου και μοῦ εἶπε νὰ φάω ἂν μπορῶ λίγη ἀπὸ τὴν ψητὴ πατάτα πού εἶχα στὸ πιάτο μου. Ἐπειδὴ ἦταν νέα και ὁμορφὴ και ἐπειδὴ τὴ συμπαθοῦσα, ἔφαγα λίγο γιὰ χάρη της. Μέχρι σήμερα δὲν ἔχω μπορέσει νὰ ξεχάσω τὴ γεύση ἐκείνης τῆς πατάτας.

Στὰ παραμύθια ἡ ἀφιξὴ τῆς μητριάς περιγράφεται πάντα ὡς συμφορὰ. Αὐτὸ μᾶλλον δὲν ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ περισσότερες δεύτερες σύζυγοι φέρονταν ἄσχημα στὰ παιδιὰ τοῦ συζύγου τους ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο, ἂν και

υπάρχουν τέτοια παραδείγματα, αλλά μάλλον οφείλεται στην οικουμενική δυσαρέσκεια που νιώθουν τα παιδιά απέναντι σε μια ξένη. Άρα, αν ο πατέρας ξαναπαντρευτεί, προδίδει όχι μόνο τη νεκρή μητέρα αλλά και τα ίδια τα παιδιά, όσο καλή κι αν είναι η μητριά.

Πόσο παράξενα, πόσο απίστευτα πράγματα ξεβράζονται στην όχθη του χρόνου. Έχω στην κατοχή μου ένα ταιλωμένο άλμπουμ γεμάτο φωτογραφίες της μητριάς μου απ' όταν ήταν νέα. Ήταν πολύ γλυκιά και όμορφη, φορούσε γούνινα γάντια και πλατύγυρο καπέλο και ή φούστα της έφτανε σχεδόν μέχρι το πάτωμα. Σε μερικές φωτογραφίες είναι με φίλους της, σε άλλες με τη μητέρα ή την αδελφή της, με κάποιον από τους τέσσερις αδελφούς της, με ηλικιωμένους συγγενείς στα σκαλιά μπροστά από ένα σπίτι των αρχών του αιώνα, νομίζω στη Βοστώνη. Υπάρχουν δύο ομαδικές φωτογραφίες που τις έχει βγάλει ένας φωτογράφος της πόλης, από κάποιο μπάλ μασκέ — στη μία φορῶνε τις μάσκες και στην άλλη τις έχουν βγάλει, έτσι που μπορείς να δεις ποιός ήταν ο πειρατής, ποιός ο κλόουν, ποιά η κολομπίνα, κτλ. Τους μισούς από αυτούς τους ήξερα όταν ήμουν παιδί. Και μετά κι άλλες φωτογραφίες της μητριάς μου: στην Ουάσιγκτον, την εποχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πλάι σ' έναν άντρα με λιπόσαρκο πρόσωπο και στρατιωτική στολή με τον όποιο ήταν έρωτευμένη εκείνη την περίοδο αλλά δεν τον παντρεύτηκε και πάλι στο Λίνκολν, κρατώντας στην αγκαλιά το μωρό της αδελφής της, και πάει λέγοντας. Τί όμορφα ρούχα. Τί υπέροχα αυτοκίνητα. Τί ώραϊα χρόνια.

Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τοῦ ἄλμπουμ, κολλημένες γιατί ἐκεῖ μᾶλλον εἶχε χῶρο, ἀφοῦ δὲν ταιριάζουν μὲ τὴ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν ὑπολοίπων, ὑπάρχουν καὶ καμιά δεκαριά φωτογραφίες τοῦ πατέρα μου. Ἐκτὸς ἀπὸ μία πού τὸν δείχνει ὄρθιο δίπλα σ' ἓνα βράχο ὅπου ἔχει ἀκουμπήσει τὰ ψάρια πού 'χει πιάσει, εἶναι πάντα μαζί μὲ ἄλλους. Κρατᾷ ἓνα μπαστούνι τοῦ γκόλφ. Ἡ καπνίζει πίπα. Ἡ φορᾷ μαγιὸ καὶ μὲ τὸ ἓνα χέρι ἀγκαλιάζει τὴ μητριά μου καὶ μὲ τὸ ἄλλο μιὰ γυναίκα πού δὲν ἀναγνωρίζω. Κοιτάζοντας αὐτὲς τὶς ξεθωριασμένες φωτογραφίες, μπορῶ νὰ δῶ, τὸ παιδί πού ζεῖ ἀκόμη μέσα μου βλέπει μὲ πόνο ὅτι... ἔχω γεράσει τόσο πού θὰ μπορούσα νὰ εἶμαι ὁ πατέρας αὐτοῦ τοῦ ἄντρα, κι ἔχει πεθάνει ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, ὅμως ἀκόμη μ' ἐνοχλεῖ πού ἦταν εὐτυχισμένος. Γιατί ὅμως; Κατὰ κάποιον τρόπο ἔβλεπα τὴν εὐτυχία του ἐκείνη τὴν περίοδο (καθὼς καὶ ὅλες τὶς ἐπόμενες, καταπῶς φαίνεται) σὰν ἀπειλή. Ἐκείνη ἡ εὐτυχία δὲν ἦταν τέτοια πού νὰ μπορεῖ νὰ συμμετέχει ἓνα παιδί, ἀλλὰ γιατί αὐτὸ νὰ μ' ἐνοχλεῖ τώρα; Μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ καταλάβω.

Ἄν μὲ κάποιον μαγικὸ τρόπο εἶχα μπορέσει νὰ φέρω πίσω τὴ μητέρα μου ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο κι ἂν εἶχαμε συνεχίσει νὰ ζοῦμε ὅπως πρὶν, μπορεῖ νὰ εἶχαμε βρεθεῖ πάνω σ' ἓνα νησί καταμεσῆς τοῦ ποταμοῦ τῆς ἀλλαγῆς, γιατί εἶχε μπεῖ τὸ 1921 καὶ οἱ γυναῖκες εἶχαν ἀρχίσει νὰ κόβουν τὰ μαλλιά τους κοντὰ καὶ νὰ φορᾶνε φοῦστες πάνω ἀπ' τὸ γόνατο καὶ νὰ πίνουν τζίν ἀπὸ ἀσημένια φλασκιά στὴ μέση τοῦ δρόμου. Ποῦ καὶ ποῦ κάποια ἔπινε περισσότερο ἀπ' ὅσο ἄντεχε κι ἔπρεπε νὰ τὴν πᾶνε σπίτι.